

4. Право соціального забезпечення в Україні : підруч. / О. М. Ярошенко, Г. О. Барабаш, Н. М. Вапнярчук та ін. ; за ред. О. М. Ярошенка. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 458 с.

References

1. *Code of the Republic of Belarus on Education*. Available to: <http://kodeksy.by/kodeks-ob-obrazovanii>. Accessed: 07 March 2018.

2. Moroz, S., Dombrovska, S. and Moroz, V. "Rating the scientific-pedagogical staff, as a part of the system of state management of higher education quality [Rejtyng naukovo-pedagogichnyh pratsivnykiv, yak skladova systemy dergavnogo upravlinnja yakistyu vyshchoj osvity]." *Visnik Natsionalnogo universitetu civil`nogo zahystu Ukrainy* 2 (7) (2017): 294–309. Print. doi:10.5281/zenodo.1038888.

3. Pomaza-Ponomarenko, A. and Karpeko, N. "Administrative and methodological measurement of use social and educational potential in formation of safety of regions of Ukraine [Upravlinsko-metodolohichniy vymir vykorystannia sotsialnoho y osvitnoho potentsialu pry formuvanni bezpeky rehioniv Ukrainy]." *Bulletin of NUCPU* 2 (5) (2016). Web. <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/.../vol5/Visnyk_NUCZU_6_2016_2.pdf>.

4. Yaroshenko, O., Barabash, G. and Vapnyarchuk, N. *The law of social support in Ukraine*. 4th. rev. enl. Kharkiv: Pravo, 2015. Print.

DOI: 10.5281/zenodo.1240846

УДК 355.233

*Ромін А. В., д.держ.упр., доц. НУЦЗУ, м. Харків,
Ященко О. А., к.е.н., доц. НУЦЗУ, м. Харків*

Romin A., Doctor of sciences in Public Administration, Associate Professor, Head of Faculty of Fire Safety, National University of Civil Protection of Ukraine, Ukraine,

Yaschenko O., Ph..D in economics, Associate professor, Deputy Head of the Department of Management and organization of civil protection, National university of civil protection of Ukraine, Kharkiv

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ВИХОВНОГО
ПРОЦЕСУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
З ОСОБЛИВИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ**

**STATE POLICY FOR THE FORMATION OF THE INSTITUTIONAL
PROCESS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS
WITH SPECIAL CONDITIONS OF TRAINING**

Стаття присвячена розкриттю формування виховного процесу у вищих навчальних закладах з особливими умовами навчання.

Ключові слова: державне управління, механізм державного управління, організаційно-правові засади державного управління сферою вищої освіти з особливими умовами навчання.

The article is devoted to the disclosure of the formation of the educational process in higher educational institutions with special learning conditions.

Keywords: public administration, the mechanism of state administration, organizational and legal principles of state administration in the sphere of higher education with special educational conditions.

Постановка проблеми. По-перше, необхідність приведення виховної діяльності вищих навчальних закладів освіти з особливими умовами навчання зокрема системи ДСНС України у відповідність до завдань реформування ДСНС України; по-друге, зростанням у зв'язку з цим вимог до професійних і моральних якостей осіб начальницького складу служби цивільного захисту як ключової фігури модернізації сучасної служби ЦЗ; по-третє, потреба демократизації ДСНС України дійсності та визнання у підрозділах пріоритету суб'єктності особистості, толерантності й людської гідності, що передусім визначається моральною культурою фахівців.

Проте теоретичні основи якісної перебудови механізмів державного управління виховання моральної культури майбутніх осіб начальницького складу служби цивільного захисту залишаються не досконалими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові основи розв'язання загальних проблем моральної культури особистості як окремої галузі виховання висвітлюються в працях О.С. Богданової, Г.Г. Ващенко, Л.Ю. Гордіна, А.С. Макаренка, І.С. Мар'єнка, В.О. Сухомлинського, Д.В. Коваленка, О.М. Гомонюка, А.С. Троця, В.І. Абрамова, Є.Ю. Литвиновського, А.В. Барабанщикова, М.І. Долинського та інші.

Критично аналізуючи й діалектично утримуючи досягнення минулого, констатуємо необхідність подальших наукових пошуків, нарощення прогресивних ідей для забезпечення виховання моральної культури курсантів згідно з вимогами модернізації державної служби України з надзвичайних ситуацій, відповідно до особистісно-соціального підходу у вихованні в руслі оновленої парадигми національної освіти.

Постановка завдання. Мета статті – визначення головних методологічних основ та наукових підходів до проблеми механізмів державного управління організації виховного процесу у вищому навчальному закладі системи ДСНС України.

Виклад основного матеріалу. Створення в Україні професійної державної служби України з надзвичайних ситуацій згідно з європейськими стандартами ставить як одне з головних завдань виховання й самовиховання

моральної культури фахівців – невід’ємної складової педагогічного процесу ВНЗ ДСНС України, що може бути забезпечене на основі особистісно-соціального підходу в індивідуально орієнтованій цілісній діяльності (професійна, психолого-педагогічна, соціально-гуманітарна), вимагає конструювання теоретичної моделі та виявлення певних умов її реалізації. Це сприяє підготовці майбутнього фахівця – високоморальної особистості, вихователя, патріота, якому властиві поєднання поваги й вимогливості до підлеглих, водночас формуванню професійного фахівця.

На основі вивчення наукових праць нами визначені методологічні засади дослідження. Ми розглядаємо проблему механізмів державного управління організації виховного процесу у ВНЗ ДСНС України на двох головних рівнях. Перший рівень методології нашого дослідження ми окреслюємо як науково-змістовий. На цьому рівні досліджуються закономірності й принципи педагогічного процесу загалом і процесу виховання у ВНЗ ДСНС України – зокрема. Ці закономірності й принципи виявлені й обґрунтовані психолого-педагогічною наукою в результаті тривалих наукових пошуків і відображують значущі взаємозв’язки всередині процесу. До них належать: а) взаємозумовленість внутрішніх прагнень особистості майбутнього фахівця і зовнішніх виховних впливів на нього; б) цілісність розвитку особистості рятувальника у результаті педагогічної виховної взаємодії суб’єктів педагогічного процесу; в) формування особистості майбутнього фахівця та його виховання в активній професійній діяльності під час навчання у ВНЗ ДСНС України; г) залежність виховного процесу від завдань, поставлених перед ВНЗ ДСНС України та його профілем професійної підготовки; д) відповідність виховного впливу на особистість майбутнього фахівця й на колектив рівню їх професійної й соціальної зрілості; е) посилення українського національного компоненту в умовах ідейно-політичного тиску. Другий з визначених нами рівнів методологічного аналізу проблеми виховання у ВНЗ ДСНС України – методичний. Його зміст складають знання про методи наукового аналізу досліджуваної проблеми. До них належать загальнофілософські методи дослідження, засновані на діалектиці процесу виховання, а також конкретно-наукові: спостереження, аналізу результатів діяльності, опитування, експерименту, контент-аналізу, методу експертних оцінок, біографічного методу, методу моделювання тощо. На цьому рівні досліджується досвід ВНЗ ДСНС України щодо організації механізмів державного управління виховного процесу та методичних здобутків навчальних закладів.

Головними напрямками роботи у ВНЗ ДСНС України, визначаються необхідністю формування майбутнього фахівця як громадянина української держави, патріота, гуманіста, професіонала.

1. Виховання громадянина-патріота: виховання у курсантів (слухачів, студентів) глибокого почуття любові до України, її народу; виховання особистої відповідальності за безпеку України.

2. Виховання гуманіста: виховання у курсантів високих моральних

якостей на історичних традиціях українського народу, свідомого ставлення до виконання службових обов'язків; виховання в курсантів (слухачів, студентів) якостей, необхідних майбутньому фахівцю, здатному навчати та виховувати підлеглих, зміцнювати дисципліну і організованість, підтримувати постійну готовність, уміло згуртовувати особовий склад (колективи), працювати в умовах демократизації життя.

3. Виховання професіонала: формування у майбутніх фахівців якостей, духовної та психологічної готовності; формування в особового складу поваги до Конституції України та інших законів України, свідомого виконання вимог присяги служби цивільного захисту.

Виховний процес у ВНЗ ДСНС України включає такі структурні компоненти:

1. Когнітивний компонент – оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки майбутнього фахівця рятувальника.

2. Емоційно-вольовий компонент – формування почуттєвої сфери майбутнього керівника (його стійких емоційних відносин до явищ оточуючої дійсності), насамперед, почуття громадянськості, патріотизму, відповідальності тощо.

3. Спонукально-мотиваційний компонент – формування переконань (інтелектуально-емоційного ставлення майбутнього керівника до будь-якого знання як до істинного чи неістинного). До переконань майбутнього фахівця, передусім, належать переконання у перспективності майбутньої професійної діяльності, її значущості для загального блага української держави; переконання у власних можливостях фахово здійснювати свою професійну діяльність тощо.

4. Практично-діяльнісний компонент – формування умінь і звичок поведінки майбутнього керівника, які детермінуються, з одного боку, нормативно-правовими документами української держави стосовно цивільного захисту, з іншого – результатами виховної діяльності під час навчання у ВНЗ ДСНС України. Визначивши головні науково-теоретичні площини розгляду проблеми механізмів державного управління виховання майбутніх фахівців (соціальну, психологічну та педагогічну) та узагальнюючи наукові розробки в галузі виховання майбутніх фахівців рятувального профілю, ми виділяємо такі головні наукові підходи щодо виховання майбутніх спеціалістів у ВНЗ ДСНС України: системний, синергетичний, особистісно орієнтований, діяльнісний;

Процес виховання у ВНЗ ДСНС України закладах є складною динамічною системою. Будь-яка система не може існувати поза певним середовищем і може бути зрозумілою лише у взаємодії з ним. Відповідно до принципу ієрархічності процес виховання є лише одним з компонентів соціального середовища. Тому системний підхід до аналізу виховного процесу обов'язково передбачає вивчення взаємодії процесу виховання як системи з середовищем. У свою чергу, кожна виховна ситуація, як елемент виховного проце-

су, сама є системою. Водночас, будучи системним утворенням, вона виконує роль елемента ширших систем (морального виховання та ін.). Діяльнісний підхід обрано нами як один з базових для проблеми нашого дослідження виходячи з того, що діяльність загалом складає основу життєдіяльності особистості. Отже, виховна діяльність може бути визначена нами в межах проблеми нашого дослідження як вид цілеспрямованої діяльності колективу ВНЗ ДСНС України щодо реалізації програми виховання у межах підготовки майбутнього фахівця. Процес виховання у ВНЗ ДСНС України залежить від соціального замовлення щодо випускника навчального закладу і в цьому замовленні закладені вимоги до його рівня професіоналізму й особистісних характеристик. Виходячи з окреслених нами вище наукових підходів, головні характеристики процесу виховання у ВНЗ ДСНС України можна представити таким чином:

1. Процес виховання майбутніх фахівців є тривалим, більш того – безперервним процесом.

2. Процес виховання майбутніх фахівців в закладах освіти є комплексним. Це означає, що цілі, завдання, зміст, форми і методи виховного процесу повинні підпорядковуватися ідеї цілісності формування особистості, тобто педагогічний вплив повинен мати комплексний характер.

3. Процесові виховання майбутніх фахівців притаманна самокерованість.

4. У процесі виховання у ВНЗ ДСНС України реалізуються всі головні види виховання (громадянське, патріотичне, моральне, естетичне, розумове, фізичне тощо), але воно має свою специфіку, пов'язану зі спрямованістю професійної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту.

Таким чином, процес виховання у ВНЗ ДСНС України є складною динамічною системою, вивчення якої може здійснюватися на кількох методологічних рівнях за кількома науковими підходами: системним, особистісно орієнтованим, діяльнісним, соціально-педагогічним.

Моральне виховання в педагогічному процесі ВНЗ ДСНС України може бути забезпечене в цілісній діяльності на основі спеціально обґрунтованої державної моделі, для реалізації якої в практиці необхідні такі умови: впровадження сукупності морально-етичних норм і цінностей НПА цивільного захисту; використання в педагогічному процесі вітчизняних національно-культурних традицій і досвіду; розроблення науково-методичного супроводу формування моральної культури курсантів.

Установлено, що моральна культура фахівця цивільного захисту – це якісна характеристика морального розвитку й моральної зрілості, яка виявляється на трьох рівнях. По-перше, як культура моральної свідомості, що віддзеркалюється в знанні моральних вимог суспільства, у здатності людини свідомо обґрунтовувати мету й засоби діяльності. Це ціннісно-орієнтуючий і програмуючий рівень культури, який залежить від світогляду особистості, її етичних знань і переконань. По-друге, як культура моральних почуттів, що забезпечує внутрішнє прийняття моральних цілей і засобів, готовність до їх

реалізації. По-третє, як культура поведінки, через яку реалізуються поставлені моральні цілі, перетворюючись в активну життєву позицію. Культура поведінки характеризує здатність до вибору практичної діяльності. Таким чином, моральна культура курсанта розглядається як критерій його особистісної й професійної зрілості, виступає показником:

- а) моральної свідомості та ціннісно-сислової спрямованості;
- б) моральних почуттів і внутрішньої готовності до їх реалізації на особистісному і професійному рівнях;
- в) культури моральної поведінки, у якій виявляється життєва позиція і професійна компетентність, визнання себе як особистості, що здатна творити свою долю і відповідати за долю своєї країни.

З'ясовано, що моральна культура становить ступінь зовнішніх виявів взаємодії вихователя й вихованця в повсякденній діяльності та їхнього ставлення один до одного.

На основі теоретичного моделювання й узагальнення практичного досвіду науково обґрунтовано організаційно-функціональну, змістову модель, яка характеризується динамічністю, взаємоузгодженістю структурних елементів, адекватністю професійно-етичним нормам і провідним принципам Української держави. До її структури належать такі компоненти: мета, що передбачає виховання майбутнього фахівця з високим рівнем особистісних і професійних поведінкових стандартів і мотивів; державні організаційні форми й види діяльності; функції суб'єктів діяльності; змістові напрями діяльності; сукупність зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) педагогічних умов; науково-методичну систему засобів виховання моральної культури в цілісній педагогічній діяльності у ВНЗ ДСНС України.

Обґрунтування державної моделі, її експериментальна перевірка дозволить визначити етапи процесу виховання моральної культури, кожен з яких має мету й зміст, що визначається провідними напрямками виховання за наскрізним планом цілісної діяльності, особистісно й професійно орієнтованою цільовою програмою виховання моральної культури курсантів ВНЗ ДСНС України.

Внутрішніми характеристиками, як показав аналіз усіх видів діяльності, можна вважати: уявлення про труднощі професійної діяльності та готовність їх переборювати; досягнений рівень вихованості; готовність до самоаналізу та активність у самовдосконаленні; бажання надавати допомогу в особистому й професійному вдосконаленні інших; сприятливий клімат взаємозацікавленості курсантів у моральному самовихованні тощо. До виявлених зовнішніх обставин активного функціонування середовища відносимо: матеріально-технічну базу; високий професіоналізм педагогічного складу ВНЗ; наявність особистісно й професійно орієнтованої цільової програми виховання моральної культури, наскрізного плану цілісної педагогічної діяльності та відповідної науково-методичної системи засобів; періодичну діагностику динаміки рівнів розвитку позитивних моральних якостей; спряму-

вання курсантів на самовиховання та професійне самотворення. Ці фактори (характеристики й обставини) також поділяємо на соціальні (колективи, педагогічний процес, ритуали служби цивільного захисту, цивільне соціальне середовище), матеріально-фізичні (побутові умови життєдіяльності особового складу, техніка, оснащення тощо) й особистісні (психолого-педагогічні особливості, статус у колективі, співробітництво й співтворчість).

Висновки. Державна політика щодо формування виховного процесу у вищих навчальних закладах з особливими умовами навчання а саме виховання моральної культури фахівців цивільного захисту досліджувалося на основі особистісно-соціального, діяльнісно-відносницького теоретичних підходів, у єдності спеціально організованої навчальної й виховної аудиторної й позааудиторної особистісно орієнтованої цілісної діяльності (психолого-педагогічна, професійна, соціально-гуманітарна) педагогічного процесу ВНЗ ДСНС України.

Моральна культура курсанта розглядається як критерій його особистісної і професійної зрілості, виступає показником: по-перше, його моральної свідомості та ціннісно-сміслової спрямованості, що залежить від морально-етичних знань і переконань; по-друге, моральних почуттів, внутрішньої готовності до їх реалізації на особистісному і професійному рівнях; по-третє, культури моральної поведінки, у якій виявляється особистісна життєва позиція й професійна компетентність, визнання себе як особистості, що здатна творити свою долю й відповідати за долю своєї країни.

Педагогічний процес ВНЗ ДСНС України складається з окремих професійно об'єднаних видів і форм діяльності, кожна з яких має свою специфіку, але спрямована до єдиної мети – забезпечення (у даному випадку) особистісно-соціальної парадигми виховання моральної культури курсанта.

Науково обґрунтування державного механізму у вигляді організаційно-функціональної моделі виховання моральної культури курсантів у педагогічному процесі ВНЗ ДСНС України потребує подальшого дослідження як концептуально об'єднану сукупність взаємозумовлених організаційних, функціональних і змістових її структурних компонентів. Модель характеризується динамічністю, адекватністю особистісним, професійно-етичним нормам фахівців ДСНС України та провідним принципам молоді Української держави. На основі моделі може бути розроблено процес виховання моральної культури курсантів у єдності трьох етапів – становлення, індивідуально-корекційного та саморозвивального. Кожний етап має свою мету і зміст, у якому будуть реалізовані провідні напрями виховання на основі наскрізного плану цілісної педагогічної діяльності та цільової особистісно й професійно зорієнтованої програми виховання моральної культури курсантів ВНЗ ДСНС України.

Окреслено науково-методичну систему засобів виховання моральної культури в цілісній педагогічній діяльності ВНЗ ДСНС України ціннісно-сміслового спрямування, для якої характерним є поєднання інноваційності

й традиційності: види і форми діяльності (інтелектуально-емоційні аукціони, філософські столи, бліц-турніри, конкурси, диспути, ушанування ветеранів та ін); методи й прийоми (ратного труда, індивідуальних бесід, переконання, позитивного прикладу, різних видів тренувань, нарядів, тощо); авторські технології (виховання ціннісного ставлення курсантів до професії; поєднання індивідуальної, групової та колективної професійної діяльності; формування діалогічної основи виховання толерантності та культури спілкування).

Список використаних джерел

1. Крижко В. В. Аксиологічний потенціал державного управління освітою : навч. посіб. / В.В. Крижко, І.О. Мамаєва. – К. : Освіта України, 2005. – 224 с.
2. Кулик О. М. Політико-управлінська діяльність у системі молодіжної політики: сутність, структура, функції [Електронний ресурс] / О. М. Кулик // Державне управління: теорія та практика – К. : НАДУ, 2007. – № 2 (6). – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2007-2.pdf>.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; відп. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект: навчально-наукове видання / за заг. редакцією Протасової Н. Г. – К. : НАДУ, 2012. – 455 с.
5. Майборода В. К. Становлення і розвиток вищої педагогічної освіти в Україні (1917-1992) / В. К. Майборода. – К. : Либідь, 1993. – 230 с.
6. Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика» [Електронний ресурс] / Н. Д. Шульга.–Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>.
7. Яровенко Т. С. Тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні / Т. С. Яровенко // Економічний вісник НТУУ «КПІ», 2015 . – № 12.

References

1. Krygko, V.V. *Axiological potential of state education management [Aksiologichnyj potencial dergavnogo upravlinnja osvitoju]*. Kiev: Osvita Ukrainu, 2005. Print.
2. Kulyk, O.M. "Political and Administrative Activity in the System of Youth Policy: Essence, Structure, Functions [Polityko-Upravlinska Dijalnist` u Systemi Molodignoj Polityky: Sutnist`, Struktura, Funkcii]." *Dergavne Upravlinnja: teorija ta praktyka* 2 (6) (2007). Available to: www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2007-2.pdf. Accessed: 18 March 2018.
3. Kremen, V.G. *Encyclopedia of Education*. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. Print.
4. Protasova, N.G. *The Reform of Education in Ukraine: the public managerial aspect. Educational and scientific publication*. Kyiv: NAPA, 2012. Print.
5. Mayboroda, V.K. *Formation and development of higher pedagogical education in Ukraine (1917-1992)*. Kyiv: Lybid, 1993. Print.
6. Shulga, N.D. "Essential characteristics of the concept «state educational policy". Available to: www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf. Accessed: 18 March 2018.
7. Yarovenko, T.S. "The trends and problems of education development in Ukraine". *Economic Bulletin of NTUU "KPI"* 12 (2015).